

## АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ

УДК 343.22

**Віктор Гвоздецький**, доктор філософії, професор, перший проректор Академії управління МВС

### Правові засади відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних діянь

*Розглянуто питання законодавчого забезпечення боротьби з корупцією. Проаналізовано законодавче визначення суб'єктів відповідальності, види стягнень, що можуть бути накладені судом на юридичних осіб за вчинення корупційних діянь, а також особливості та порядок провадження в таких справах.*

**Ключові слова:** корупція, корупційні правопорушення, запобігання та протидія корупції, суб'єкти відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, провадження у справах юридичних осіб.

*Рассмотрены вопросы законодательного обеспечения борьбы с коррупцией. Проанализировано законодательное определение субъектов ответственности, виды взысканий, которые могут накладываться судом на юридические лица, а также особенности и порядок производства по таким делам.*

**Ключевые слова:** коррупция, коррупционные правонарушения, предотвращение и противодействие коррупции, субъекты ответственности за совершение коррупционных правонарушений, производство по делам юридических лиц.

*The issues concerning the legislative ensuring of corruption combating are considered. The legislative definition of the subjects of responsibility, kinds of penalty that can be imposed on legal entities for corruption offences as well as the peculiarities and order of the process on such cases are analyzed.*

**Keywords:** corruption, corruption offence, preventing and counteracting corruption, subjects of responsibility for corruption offences, process on legal entities cases.

Корупція є однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, що потребує нагального розв'язання. В Україні вона загрожує національній безпеці, становленню громадянського суспільства, демократії, соціальному прогресу, системно та комплексно впливає на діяльність владних і політичних інститутів, підриває довіру громадян до влади, ускладнює відносини із зарубіжними державами.

Варто зауважити, що як українські, так і зарубіжні вчені-правознавці, практики не дають однозначного чіткого визначення поняття корупції, досить суперечливим є і питання щодо відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень. З огляду на зазначене та зважаючи на потребу гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами та правовими стандартами, що регулюють відповідні аспекти

запобігання та протидії корупції, а також для визначення єдиного підходу до вирішення означених аспектів проблеми протидії цьому явищу доцільно надати виважене тлумачення, у площині чинного антикорупційного законодавства, основних понять щодо юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, а також розглянути законодавче врегулювання відповідних стосунків, проаналізувати особливості й порядок провадження в таких справах, що й запропоновано в цій статті.

Антикорупційне законодавство – це пакет законів, спрямованих на подолання цього небезпечного явища. У статті увага приділена аналізу положень двох законів України – «Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення».

Новаціями цих законів є передусім встановлення відповідальності юридичних осіб за корупцію та визначення порядку притягнення їх до відповідальності. Примітно, що чітке розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за корупцію усуває недоліки попереднього законодавства, коли надто широке тлумачення норм закону призводило до уникнення відповідальності за корупційні діяння. Досить важливим вбачається суттєве розширення кола суб'єктів відповідальності за такі правопорушення: від Президента України до посадових осіб, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Так, у ст. 1 Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» визначена сфера його дії: «Цей Закон відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та Закону України “Про засади запобігання та протидії корупції” встановлює відповідальність юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень». У цій статті передбачено, що дія Закону не поширюється на юридичних осіб публічного права, які повністю утримуються за рахунок державного чи місцевого бюджетів, а також міжнародні організації.

Цим Законом (ст. 2) передбачена відповідальність юридичної особи за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого зі злочинів, передбачених такими статтями Кримінального кодексу України: ст. 209 «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом»; ст. 235-4 (частина перша або друга) «Комерційний підкуп»; ст. 235-5 (частина перша або друга) «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»; ст. 364 «Зло-

вживання владою або службовим становищем»; ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень»; ст. 368 «Одержання хабара»; ст. 369 «Пропозиція або давання хабара»; ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів».

У ст. 3 аналізованого Закону визначено види стягнень, що можуть бути накладені судом на юридичних осіб, а саме: штраф; заборона займатися певним видом діяльності; конфіскація майна; ліквідація юридичної особи.

У цій статті зауважується, що: «2. Стягнення, передбачені пунктами 2 і 4 частини першої цієї статті, можуть застосовуватися лише як основне стягнення, а передбачені пунктами 1 і 3 частини першої цієї статті, – як основне і як додаткове стягнення.

3. Стягнення не може бути застосоване до юридичної особи, якщо минуло більше року з дня виникнення підстав, передбачених статтею 10 цього Закону».

Залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого службовою особою, засновником, учасником або іншою уповноваженою особою юридичної особи, суд призначає штраф у таких розмірах (ст. 4):

«за злочин невеликої тяжкості – від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за злочин середньої тяжкості – від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за тяжкий злочин – від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за особливо тяжкий злочин – від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Суд може заборонити юридичній особі займатися певним видом діяльності на строк від трьох місяців до трьох років (ст. 5).

У ст. 6 ідеться про конфіскацію майна, що полягає, як це встановлено Законом, у примусовому й безоплатному вилученні у власність держави майна, доходів, отриманих юридичною особою внаслідок учинення злочинів особами, зазначеними у статті 2 цього Закону. Далі додатково зауважується, що в разі неможливості конфіскувати майно чи доходи, суд стягує з юридичної особи суму, яка дорівнює їх вартості.

Як зазначено у ст. 7, ліквідація юридичної особи може бути застосована судом лише в разі вчинення особами тяжкого або особливо тяжкого злочину. Не застосовується вказаний вид стягнення до юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі, що має стратегічне значення для безпеки держави.

Одним із основних нововведень законодавчого акта, який аналізується, є чітке та послідовне визначення порядку притягнення до відповідальності юридичних осіб, які вчинили корупційне правопорушення.

Так, у ст. 9 передбачено, що провадження у справі стосовно юридичних осіб ведеться прокурором, який направляв кримінальну справу до суду чи здійснював нагляд за законністю відмови в порушенні кримінальної справи або закриття справи стосовно осіб, зазначених у ст. 2 Закону.

Підстави до порушення провадження у справі стосовно юридичних осіб передбачені у статті 10 аналізованого Закону.

Провадження у справі стосовно юридичних осіб порушується за наявності обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, яким встановлено винуватість фізичної особи у вчиненні будь-якого зі злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України і зазначених у ст. 2 цього Закону, або ухвали чи постанови про закриття кримінальної справи з підстав (нереабілітувальних), передбачених п. 4, 8 ч. 1 ст. 6, ст. 7 (порядок звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання внаслідок зміни обстановки), п. 1 (з дійовим каяттям), п. 4 (з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації) ч. 1 ст. 71 (закриття кримінальної справи у зв'язку з дійовим каяттям, з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим, із застосуванням примусових заходів виховного характеру, з передачею особи на поруки або із закінченням строків давності) Кримінально-процесуального кодексу України.

Провадження у справі стосовно юридичних осіб порушується також у разі відмови в порушенні кримінальної справи щодо осіб, зазначених у ст. 2 цього Закону з підстав, передбачених пунктами 4 (внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також у зв'язку з помилуванням окремих осіб), 8 (щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами) ч. 1 ст. 6 Кримінально-процесуального кодексу України, яка передбачає обставини, що виключають провадження в кримінальній справі.

Керівники органів державної влади, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, юридичних осіб зобов'язані в межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» ст. 257

Кодексу України про адміністративні правопорушення доповнена ч. 2 і 3 такого змісту:

«Протокол про вчинення корупційного адміністративного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, що склала протокол про вчинення корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено».

Стаття 277 Кодексу України про адміністративні правопорушення доповнена ч. 4 такого змісту:

«Строк розгляду адміністративних справ про корупційні діяння заповнюється судом, у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про корупційне адміністративне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо)».

Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнений статтею 277-1 – «Повідомлення про розгляд справи»:

«Повістка особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, вручається не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді, в якій зазначаються дата і місце розгляду справи.

Інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративні правопорушення, повідомляються про день розгляду справи в той же строк».

Стаття 285 названого Кодексу доповнена частиною такого змісту:

«Постанова суду про накладення адміністративного стягнення за корупційне адміністративне правопорушення у триденний строк з дня набрання нею законної сили направляється відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, державному чи виборчому органу, власнику юридичної особи або уповноваженому ним органу для вирішення питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, усунення згідно із законодавством від виконання нею функцій держави, якщо інше не передбачено законом, а також усунення причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення».

Принагідно зазначимо, що основні підходи до розуміння корупції можна звести до такого:

корупція – це складне і багатоаспектне (економічне, політичне, правове, моральне) соціальне явище, що складається з цілого комплексу протиправних дій;

- корупція як явище можлива лише у сфері реалізації публічної влади, зокрема в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- корупційні відносини складаються з приводу виконання (реалізації) особою, офіційно наділеною владою чи посадовими повноваженнями, владних (посадових) повноважень;
- правова сутність корупції полягає в неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, наданої їй влади, службового становища;
- корупційними можуть бути визнані лише такі неправомірні дії наділеною владою чи відповідними посадовими повноваженнями особи, які спрямовані на задоволення корисливого або іншого особистого інтересу цієї особи або інтересу третіх осіб.

Насамкінець зауважмо, що для прийняття виважених, правильних рішень у контексті проблеми, що розглядалася, необхідні глибокі знання чинного антикорупційного законодавства України, чітке розуміння всіх його положень, у чому, слід сподіватися, допоможе запропонована стаття.

### Список використаних джерел

1. Конституція України. – К., 1996. – 48 с.
2. Безпалько А. О. Правові засади запобігання та протидії корупції / А. О. Безпалько, В. Д. Гвоздецький // Міліція України. – 2010. – № 4. – С. 12–15.
3. Гвоздецький В. Д. Правові основи відповідальності за корупційні діяння / В. Д. Гвоздецький // Міліція України. – 2006. – № 7. – С. 12–16.
4. Про боротьбу з корупцією : Закон України // Нормативні акти України щодо охорони правопорядку. – К., 1996. – С. 407–413.
5. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України // Голос України. – 2009. – № 132.
6. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 692.
7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України // Нормативні акти України щодо охорони правопорядку. – К., 1996. – С. 271–287.
8. Про державну службу : Закон України // Нормативні акти України щодо охорони правопорядку. – К., 1996. – С. 436–451.

9. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції : Указ Президента України від 9 лют. 2004 р. № 175/2004.

10. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» : Указ Президента України від 11 верес. 2006 р. № 742/2006.

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 верес. 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» : Указ Президента України від 27 жовт. 2009 р. № 870/2009.

12. Про утворення Національного антикорупційного комітету : Указ Президента України від 26 лют. 2010 р. № 275/2010.

13. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. – К. : Атіка, 2001. – 347 с.